

ΚΩΝ. Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΛΕΙΨΑΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΔΙΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΧΕΣΙΣ ΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

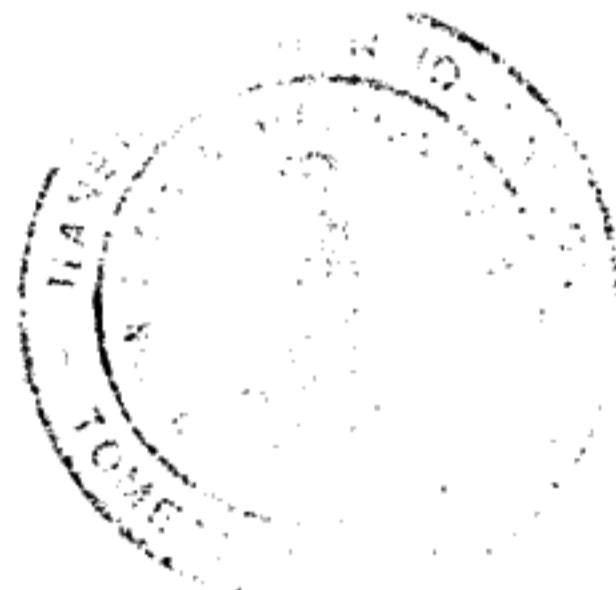
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
“ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΥ”,
ΝΟΤΑΡΑ 59 • ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ
1947

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΚΩΝ. Ι. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΛΕΙΨΙΑΣ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠΙΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΣΧΕΣΙΣ ΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
“ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΥ”
ΝΟΤΑΡΑ 59 • ΕΠΑΙΕΥΣ
1947

Ε.Υ.Δ πτς Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Η ὑπεροχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῶν ἄλλων ὅντων τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου καταφαίγεται χυρίως ἀπὸ τὸν λόγον, δι’ οὗ εἶναι προϊκισμένη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Δι’ δὲ ἐνῷ τὰ ἄλλα ζῷα μὴ ἐπιτελοῦντα ὥδεμίαν ἴστορικὴν ὑπόστασιν εἰς τὴν ζωὴν αὐτῶν ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ὁ ἀνθρώπος διαγράφει σκοποὺς ἀξιολογικῆς ἐνεργείας, γίνεται δημιουργὸς πολιτισμοῦ, ἐξιδανικεύει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐξιψώνεται.

‘Η πολιτιστικὴ δύναμις αὕτη κατάκτησις θὰ ἦτο ἀνέφικτος, ἐὰν ὁ ἀνθρώπος δὲν εἴχε τὴν δύναμιν ἐξευρίσκων κατάλληλα μέσα, τὰς γνώσεις, νὰ κινήται εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν αὐτοῦ. Μὲ τὰ φωτεινὰ ἐκατήρια τούτων ἀποκτῷ οὗτος τὴν ἴκανότητα νὰ γίνεται κύριος τῆς ἐννοίας τῶν πραγμάτων. Διὰ τῶν γνώσεων κεντρίζεται ἡ ἐρευνητικὴ αὐτοῦ τάσις, φωτίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ διὰ τὴν ἐπιζήτησιν εὑρούτερον γνωστικοῦ πλούτοι καὶ ἀποκτᾷ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν συνανθρώπων του εἰς ἐπίπεδα, εἰς τὰ δύοια δεσπόζει ἀληθεία αδιαβλήτου κύρους. Αἱ γνώσεις γενικῶς ἀποτελοῦσι τὸ σπουδαιότερον ἐφόδιον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς πνευματικῆς δραστηριότητος αὐτοῦ.

‘Αν ἐν τούτοις ὁ ἀνθρώπος προικισθεὶς μὲ τὴν δύναμιν νὰ ἀποκτᾷ γνώσεις ἔχῃ τὴν εὐχέρειαν νὰ προσδίδῃ ἀξιολογικὴν σπουδαιότητα εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, δὲν σημαίνει τοῦτο διτεῖ ἔχει καὶ τὴν ἴκανότητα εὐχερῶς καὶ ἀνευ ἐπιμεμελημένης προσπαθείας νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γνωστικοῦ πλούτον. Ἡ ἀπόκτησις τῶν γνώσεων προϋποθέτει ἐντατικὴν ἐπίδοσιν καὶ πολλάκις πολυχρόνιον ἀφοσίωσιν τῆς ψυχῆς περὶ τὴν ζήτησιν τοῦ ἀληθοῦς. Ἐπὶ πλέον ἀπαιτεῖται καταβολὴ ἰδιαιτέρας προσπαθείας διὰ τὴν ἀποφυγὴν σχετικῶν παραπλανήσεων καὶ ἐξουδετέρωσιν—προσκαίρων ἡ μονίμων—ἀντιδράσεων. Καὶ καθίσταται ἡ προσπάθεια αὕτη ἐπιτακτική, διότι αἱ ἀδιακόπως ὑνακύπτουσαι πλάναι, αἱ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ὕλης ἡ τὴν ἴκανοποίησιν τοῦ ἔγῳ ἔχουσαι ὡς αἰτίαν, κυριαρχοῦσαι καταστρέφουσι τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος καὶ ἐκμηδενίζουσι τὴν δημιουργικὴν ἐκδήλωσιν ἣ τοῦ ἀνθρώπου. Παρ’ ὅλας ἐν τούτοις τὰς ἀντιξόους αὐτὰς συνθήκας ἡ λειτουργία τῆς γνώσεως ἀκολουθεῖ πορείαν, καθ’ ἥν σημειοῦνται διαδοχικοὶ σταθμοὶ

χαρακτηριστικοὶ διὰ τὴν ἔμφαντιν αἰσιοδοξίας ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῶν γνώσεων. Ἡ δὲ προσδευτικὴ ἔξέλιξις ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ σημαίνει ἀσφαλῶς προσδευτικὴν ἔξουδετέρωσιν τῶν ὡς ἄνω ἀντιδράσεων.

Ἡ παρεῖσα μελέτη ἀπεβλέπει εἰς τὴν ἐργαζομένην τῆς μορφῆς τῶν χαρακτηριστικῶν τεύτων, σταθμῶν. Πρὸς τοῦτο ἐπιζητοῦμεν πρῶτον μὲν νὰ διαπιστώσωμεν τεὺς σταθμοὺς αὐτούς; δεύτερον δὲ νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν μορφὴν αὐτῶν καθὼς καὶ τὴν σχέσιν, εἰς ᾧ εὑρίσκονται. Εἰς τὸ ποδόν μᾶς ὅδηγει ἡ θεώρησις τῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς, αἵτοις συναπαρτίζουσι τὸ φαινόμενον τῆς γνώσεως, ὡς καὶ τῶν στοιχείων ἐκείνων, ἀτιγαντὸν κίνητοι δημιουργοῦντι τὴν γνωστικὴν σχέσιν. Εἰς δὲ τὸ δεύτερον, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ κύριον θέμα τῆς ήμετέρας ἐργασίας, διὰ τὸν καθορίσμὸν τῆς μορφῆς τῶν σταθμῶν αὐτῶν φωτιζόμεθα ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῶν ἀντιλήψεων τῶν παλαιοτέρων φιλοσόφων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς βαθυτέρας ἐρμηνείας τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. Οὗτοι καθισταμένιοι ἐφικτῆς τῆς διακρίσεως καὶ τῆς φύσεως τῶν ὑπὸ ἔρευναν σταθμῶν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὴν σχέσιν τούτων. Τότε δὲ καταδεικνύεται καὶ ἡ αἰτία τῆς προσδευτικῆς ἔξελίξεως τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως.

Κατὰ ταῦτα ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἡμῶν ἔχεταί ζονται τὰ ἔξης:

I. Τὰ οὖσιώδη στοιχεῖα τῆς γνώσεως.

- 1) Ψυχικὰ λειτουργία τῶν φαινομένων τῆς γνώσεως.
- 2) Γνωστικὴ σχέσις.

II. Αἰσθήματα καὶ νοήματα.

- 1) Ἰστορικὴ ἐπισκόπησις.
- 2) Λειτουργία τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως.
- 3) Διάκρισις αἰσθημάτων καὶ νοημάτων.
- 4) Σχέσις τῶν αἰσθημάτων καὶ νοημάτων.

ΤΑ ΟΥΣΙΩΔΗ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

‘Ο κόσμος τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὰ διάφορα γεγονότα λαμβάνουσι δι’ ἡμᾶς ὑπόστασιν μόνον διὰ τῆς συμβολῆς τῆς ψυχῆς μας. Ἡ ὄντότης αὐτῶν ὑπάρχει, εἶναι δικαὶος αὗτη ἀγνωστος καὶ ἀρρητος δι’ ἡμᾶς, ἐφ’ ὅσον δὲν ἀποτελεῖ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεώς μας. Μόνον τότε τὰ δύντα γίνονται δι’ ἡμᾶς ἀντικείμενον, ὅταν διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς ψυχῆς μας γίνονται αὐτὰ συνειδητὰ καὶ δταν διὰ τῆς ἐπακολουθούσης νομικῆς ἐπεξεργασίας ἀποκτήσονται νοητὴν μορφήν. Περαιτέρω θὰ ἔχεται σφιντερότερον περιεχόμενον τὴν ἐπεξεργασίαν ταύτην, ὃς καὶ τὸν τρόπον, καθ’ ὃν λειτουργεῖ αὕτη, προκειμένου νὰ παρουσιασθῇ ἡ ὁλοκληρωμένη ἐκείνη μορφή, ἵστη ἡ ἀπόκτησις ἀπετελεῖ τὴν γνῶσιν. Καταφαίνεται δικαὶος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι κατὰ τὴν συνείδησιν καθὼς καὶ κατὰ τὴν γνῶσιν τὸ πρᾶγμα, ἢ οὐκη καθ’ ἕστι τὴν (Ding an sich) εἶναι ἀποδίσιτος εἰς τὴν νόησιν, ἀπετελεῖ μὴ το. Δι’ δὲ πρόθεσιν τῆς γνωστικῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς μας δὲν ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα καθ’ ἕστι ἀλλ’ ὅτι ἐκ τῶν δύντων ὑπόκειται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ ὅπερ κατὰ συνέπειαν κινεῖται καὶ διαρθρώνεται εἰς τὴν ψυχήν μας. Ὁνομάζομεν αὐτὸν ψυχικὸν κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ μὴ προσιτὸν εἰς τὴν γνῶσιν ὑλικὸν μέρος τῶν δύντων, ὅπερ ὀνομάζεμεν ὑλικόν. Διακρίνονται δὲ αὐτὰ κατὰ τὸ ὅτι τὸ μὲν ὑλικὸν καίτοι κατέχει χῶρον εἶναι δι’ ἡμᾶς ἀμορφες οὐκη καὶ ἀποτελεῖ σύστασια, τὸ δὲ ψυχικὸν ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ τῆς καλλιεργείας τῆς ψυχικῆς μας ἐνεργείας δημιουργούμενον, καίτοι αὐτὸν καθ’ ἕστι ὅτι δὲν κατέχει χῶρον οὐδὲ ἐπαναλαμβάνεται *), παρουσιάζει μορφήν, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑλικὴν ὑπόστασιν. Τὸ γεγονός τοῦτο χαρακτηρίζει τὴν δημιουργικότητα τῆς ψυχικῆς μας ἐνεργείας καὶ δέναται νὰ ἔρμηνευθῇ καὶ μεταδοθῇ, διότι μέχρι ἐνὸς δούλου δέναται νὰ μεταφρασθῇ μὲ τέλεσι **), αἵτινες συμβολίζουσι τὸ ἀποκτηθὲν τοῦτο δημιουργημα τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας.

Οὕτως δὲ κόσμος τῶν πραγμάτων γίνεται περιεχόμενον τῆς γνώσεως ἀφοῦ δλοκληρωθῇ ἡ γνωστικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς. Τότε δινάμεθα νὰ διαλῦμεν περὶ τῶν δύντων τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ νὰ θεωρῶμεν αὐτὰ πραγματικὰ ἀντικείμενα.

1) **Ψυχικὰὶ λειτουργίαι τοῦ φατνού ενοῦ τῆς γνώσεως.**

Γεννάται δικαὶος τὸ ζήτημα: Ποῖαι εἶναι αἱ ψυχικὰὶ λειτουργίαι, ἐκ τῆς συμβολῆς τῶν δποίων δλοκληρώνεται ἡ γνωστικὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς μας; Πρώτη πηγὴ διὰ μέσου τῆς δποίας τὰ δύντα γί-

*) Ἰωάνν. Θεοδωρακοπούλου. Φιλοσοφία καὶ Ψυχολογία. Ἀρχεῖον τῆς Φιλοσοφίας. Τόμος Ιος σελ. 321.

**) Joseph Geiner Περὶ αἰοθητῆς καὶ νοητῆς πείσεως. Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας, 9ος Τόμος. Σελίς 340.

νονται περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως εἶναι αἱ αἰσθήσεις. Άντα
μεταβάλλουσαι τὸν ἐρεθισμὸν τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου εἰς ἐρεθισμοὺς
νεύρων δεικνύουσι τὴν παρουσίαν ἐνὸς ἀντικειμένου καὶ παρέχουσι τὰ
αἰσθήματα, ἀτινα ἀποτελοῦσ· τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ φαινομένου
τῆς γνώσεως. Οὗτο τὰ αἰσθήματα προκαλοῦνται ἀπὸ τὰς διεγέρσεις
τῶν αἰσθητηρίων δργάνων ὑπὸ ἐρεθισμάτων, ἀτινα ἔχουσι τὴν ἀρχήν
των ἐπέκεινα τοῦ σώματος ἡμῶν *). Εἶναι δὲ ταῦτα ἀποσδιόριστα,
τόσον διότι ἀνάγνωται εἰς καταστάσεις τῶν αἰσθητηρίων δργάνων, αἴ-
τινες δὲν ταυτίζονται μὲ τὸ συνειδέναι, ὅσον καὶ διότι εἰς τὴν πραγ-
ματικότητα οὐδέποτε ἀπαντῶνται μεμνωμένα, ἀλλ' ἀναφερόμενα εἰς
ἀπίστοτα μέρη ἐνὸς συνθέτου δὲν, τῆς ἐν τῇ συνειδήσει δηλονότι
ἐντυπώσεως, νοοῦνται διὰ τεχνητῆς ἀναλύσεως καὶ δι' ἀπομονώσεως
ἐνὸς ἔκαστου τούτων ἐξ ἐκείνης. Συνδέονται δημοσίᾳ τὰ αἰσθήματα αὐτὰ
πρὸς τὰς παραστάσεις, ἥτοι πρὸς συνθέτους ψυχικὰς μορφὰς—
εἰκόνας τῶν ἔξωτερικῶν ἀντικειμένων—, αἴτινες σχηματίζονται εἰς τὴν
συνείδησιν εἴτε κατόπιν ἔξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ εἴτε καὶ δι' ἀπευθείας
διαγέρσεως τῶν οἰκείων ἐγκεφαλικῶν κέντρων ἀνεν τῆς ἀντικειμενικῆς
παρουσίας τῶν παριστανομένων, δπότε τὰ στοιχεῖα τούτων εἶναι γνωστὰ
εἰς ἡμᾶς ἐκ προηγούμενων ἐντυπώσεων. Αἱ παραστάσεις αὗται κυριαρ-
χοῦνται εἰς τὸ συνειδός διατηροῦσιν αὗτὸν ἐν ἐγρηγόρσει **) παρέχου-
σαι ἐν ταῦτῷ εἰς τὸ ὑποκείμενον τὴν ἴκανότητα νὰ γνωρίζῃ δτι ὑ-
πάρχει διάφορον τοῦ Ἐγὼ του ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον, ἐξ οὗ προέρχον-
ται αἱ παραστάσεις. Τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ κυρίως τὴν ἔννοιαν
τῆς συνειδήσεως. Ἡ ὑπαρξίας τῆς συνειδήσεως σημαίνει τὴν διά-
κοισιν τοῦ Ἐγὼ ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ ὑπὸ μορφὴν παραστάσεως ἀντικει-
μένου ἀφ' ἑτέρου οἷχὶ κεχωρισμένων ἀπὸ ἄλλήλων, ἀλλ' ἐντοιαντησυσχε-
τίσει ὥστε νὰ μὴ δύναται τὸ ἐκ τούτων νὰ λείψῃ, οὔτε δηλαδὴ
ἐκεῖνο τὸ δποῖν ν ἔχει τὴν γνωστικὴν ἐνέργειαν, οὔτε ἐκεῖνο τὸ δποῖον
ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν ταύτης ***). Ἡ συνείδησις ἀρα παρουσιάζοντα
τὴν μορφὴν παραστάσεώς τινος ἀποσαφηνίζει τὸ ἀποσδιόριστον ἐκεῖ-
νο, ὅπερ τὸ πρῶτον διὰ τῶν αἰσθητηρίων δργάνων ἐγεννήθη ἐν
ἡμῖν.

Σαφῆς εἶναι ἡ διάκοισις μεταξὺ αἰσθήματος ὑπὸ τὸν ὃς ἀνω χα-
ρακτῆρα καὶ συνειδήσεως. Διότι τὸ μὲν αἰσθήμα ἀποτελοῦν τὸ πρῶτον
στοιχεῖον τῆς γνώσεως τὸ ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως προσφερόμενον εἶναι

*) Θ. Βορρέα : Ψυχολογία σελ. 103.

**) Ἰωάν. Θεοδωρακεπούλου. Ἡ ἔννοια τοῦ Ἐγὼ καὶ ἡ ἔννοια τῆς
ἐποπτείας. Ἀρχ. τῆς Φιλοσοφίας. Τόμ. βος. Σελ. 47.

***) I. Θεοδ. Ἡ ἔννοια τοῦ Ἐγὼ κ.λ.π. σελ. 47.

ἀτελές, ἢ δὲ συνείδησις πρωτοπάθεια τὴν στοιχειώτερην λέπτην γίαν τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως διὰ τῶν ἐν αὐτῇ παραστάσεων ἐπιφέρει τὴν γνωριμίαν τοῦ ἀντικειμένου. Καὶ τὸ μὲν αἰσθῆμα εἶναι τὸ ἀπλούστατον στοιχεῖον τῆς ἐν τῇ συνειδήσει παραστάσεως ἢ δὲ συνείδησις παρουσιάζουσα τὸ σύνολον τῶν ἐν αὐτῇ παραστάσεων ὑπὸ μορφὴν ἐντυπώσεως παρέχει ὅλοκληρωμένην εἰκόνα πράγματος ἢ γεγονότος. Ἡ συνείδησις αὗτη ὀφείλεται, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν γνωστικὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς. Διότι αὕτη ὀπλίζει τὰς παραστάσεις μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς ἔκτασεως καὶ διαρκείας καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι αὕτη προσδιορίζει τὰς παραστάσεις ὡς εἰκόνας ἀντικειμένων ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ὑπαρχόντων. Ὅταν δὲ αἱ παραστάσεις προσλάβωσι τοιοῦτον χωρικὸν καὶ χρονικὸν προσδιορισμὸν ὥστε νὰ ἀποκτήσωσι τὴν ὑψίστην σαφήνειαν, τότε χαρακτηρίζονται ὡς ἐποπτεῖαι.

Ἡ ψυχικὴ λειτουργία, ἥτις μᾶς δίδει τὴν συνείδησιν τῶν ἀντικειμένων, ὡς ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀντίληψιν, ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῆς ψυχολογίας. Τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως εἶναι ὑποκειμενικὸν κτῆμα, διότι ἐδημιουργήθη κατὰ τρόπον ἀτομικόν. Τοῦτο φανερώνει μὲν ὅτι ὁ ἀνθρωπὸς γνωρίζει μόνον ὅ τι ὁ ἕδιος ἐν τῇ συνειδήσει του προσλαμβάνει καὶ ἐπομένως ὅτι πᾶσα γνῶσις δημιουργεῖται διὰ τῆς ἐνεργοῦ συμβολῆς τοῦ ὑποκειμένου, καταδεικνύει ὅμως ὅτι ἡ ὑποκειμενικότης αὗτη τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως περιορίζει τὸ ἀπόλυτον κῦρος, τὸ δποῖον πρέπει νὰ διέπῃ τὴν γένουσιν. Εἶναι ἐν τούτοις γνωστὸν ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως δὲν τερματίζεται διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῆς μορφῆς τῶν ἐν τῇ συνειδήσει παραστάσεων. Ἐπακολούθει ἡ ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία, ἥτις διὰ τῆς συμβολῆς κριτηρίων τῆς νοήσεως μετασχηματίζει τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως εἰς νοήματα. Πρὸς τοῦτο ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ ἐπεξεργασία ἐπιζητεῖ ἀντικειμενικὸν προσδιορισμὸν τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως καὶ λογικὴν διάρθρωσιν τούτου διὰ τῶν λειτουργιῶν τῆς κοίσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ. Ἡ ἀνθρωπίνη τότε διάνοια ἐπιτυγχάνει τὸ μέγιστον τῆς ἀποδόσεώς της. Διότι ἡ νέα αὐτὴ λειτουργία ἀκολουθοῦσα εἰς τὸ δεύτερον στάδιον τῆς ἐπεξεργασίας νόμιμος τῆς λογικῆς ἐξουδετερώνει τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα, ἀτινα παρουσιάζει ἡ παραστασις.

Ἡ δὴ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, ἥτις παραλαμβάνει τὰ αἰσθήματα καὶ ἀποδίδει τὰ νοήματα, ἀποτελεῖ τὴν λειτουργίαν τοῦ φυσινούμενου τῆς γνώσεως. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος αὐτῆς ἐμπηνεύει ἡ ψυχολογία, διότι ἀναφέρεται εἰς τὴν ψυχικὴν ἐνέργειαν, ἥτις ἀσχο-

λεῖται μὲ τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Τὸ δὲ διάτερον μέρος στηρίζεται εἰς τὴν λογικήν, διότι ἔκείνη καθορίζει τὴν μορφὴν τῶν κρίσεων καὶ συν-
λογισμῶν, οἵτινες δίδοντες ἀντικειμενικὰ γνωρίσματα εἰς τὸ περιεχό-
μενον τῆς συνειδήσεως μεταμορφώνουσι τοῦτο εἰς τελειότερον νόημα.

Αἱ παραστάσεις ὡς περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως καὶ μορφὴν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ τὰ νοήματα ὡς λογικὸν περιεχόμενον καὶ μορφὴν τοῦ νοητοῦ κόσμου ἀποτελοῦσι τοὺς δύο σπουδαιοτέρους σταθ-
μοὺς τῆς λειτουργίας τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. Ἡ ήμετέρα ἐργα-
σία, ὡς ἡδη ἐλέχθη, ἐπιδιώκει νὰ ἔξετάσῃ τὴν μορφὴν καὶ σχέσιν τῶν δύο τοιύτων σταθμῶν. Τιτλοφορεῖται ἐν τούτοις ὡς σχέσις αἰ-
σθητικῶν καὶ νοημάτων, διότι ἡ ἐρευνα ἡμῶν φωτίζεται ἐκ
σχετικῶν γνωμῶν τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, παρ' οἷς αἱ παραστά-
σεις καλοῦνται αἱ συνειδήσεις.

Ἐπειδὴ δῆμος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν σταθμῶν αὗτῶν συμβάλ-
λουστεν ὅρισμέναι ψυχικαὶ δυνάμεις, ἡ δὲ ἐνέργεια τούτων ἐκδηλοῦται
τότε μόνον, ὅταν νοῆται ἡ ὑπαρξία τῆς γνωστικῆς σχέσεως, ἐρ-
γαζούσην περαιτέρω τὴν γνωστικὴν ταύτην σχέσιν καὶ διὰ ταύτης τὰς
ἐν λόγῳ ψυχικὰς δυνάμεις προκειμένου νὰ ἐπιτύχωμεν μεγαλυτέραν
ἔξαρσίβωσιν τῆς μορφῆς τῶν σταθμῶν αὗτῶν.

2) Γνωστικὴ σχέσις.

Γνωστικὴ σχέσις καλεῖται ἡ σχέσις, ἥτις ἀναπτύσσεται κατὰ τὴν
διάρκειαν τῆς λειτουργίας τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως μεταξὺ τοῦ
ὑποκειμένου, ὅπερ γνωρίζει, καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ γνωρίζεται.
Κατὰ ταύτην οἱ δύο ὅροι τῆς σχέσεως—τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντι-
κείμενον—παίνουσι νὰ εἶναι ἀδιάφοροι: πρὸς ἄλληλους καὶ παρουσιά-
ζονται τοιουτορόπτως στενῶς συνηρτημένοι ὥστε ἐκ τῆς σχέσεως ταύ-
της ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἀλληλοπροσδιορίζωνται ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ παρου-
σιάζονται ὡς συνέπεια τῆς ἐνεργείας τῆς γνωστικῆς σχέσεως εἰς τὴν συ-
νείδησιν τοίτον τι, τὸ νόημα τοῦ ἀντικειμένου. Ἄμφοτεροι δηλονότι
οἱ ὅροι τῆς γνωστικῆς σχέσεως συνεργοῦνται διὰ τὸ νόημα τοῦτο. Λιότι
τὸ μὲν ὑποκείμενον στρέφεται ψυχικῶς πρὸς τὸ ἀντικείμενον καὶ προ-
σδιορίζεται ἡ συνείδησί του μόνον ὑπὸ ἔκείνου, τὸ δὲ ἀντικείμενον
λόγῳ τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ περιεχόμενον τῆς σκέψεως τοῦ ὑποκειμένου
παρουσιάζεται ὡς παραστατικὸς κόσμος καὶ ὑπὸ τὴν ἴδιότητα αὗτὴν
ὑποκειμενικοποιεῖται. Ἡ τοιαύτη ἐπικοινωνία τοῦ ὑποκειμένου μετὰ
τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ὀφείλεται εἰς τὴν βίωσιν τῆς γνώ-
σεως, τὴν ὅποιαν παρουσιάζει τὸ ὑποκείμενον. Βίωσιν δνομάζο-
μεν τὴν ψυχικὴν κατάστασιν, ἥτις προκαλεῖ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν

τοῦ ἔγώ μας εἰς πᾶσαν γνωστικὴν σχέσιν. Ὡς ἔρευνα αὐτῆς ἀποτελεῖ, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ ψυχικοῦ γεγονότος, ὑπόθεσιν τῆς ψυχολογίας. Εἶναι ἐν τούτοις αὗτῇ σοβαρώτατος παράγων διὰ τὴν γνῶσιν, διότι ὑπὸ τὴν βίωσιν νοοῦνται ὅλαι αἱ ψυχικαὶ τάσεις, αἵτινες ὑποδηλοῦνται εἰς τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ αἵτινες προκαλοῦνται τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου τῆς ἐπιστήμης. Ὁ Πλάτων ἡρμήνευσεν αὐτὴν χαρακτηριστικώτερον θεωρίας τὸν πόθον τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν γνῶσιν ὡς ἔρωτα πρὸς τὴν ἴδεαν. Ἐτόνισε μὲ τοῦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι ἡ βίωσις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς γνώσεως δημιουργοῦσα αὐτὴν ταύτην τὴν γνωστικὴν σχέσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ διὰ ταύτης νοούμενη δρμὴ πρὸς τὸ εἰδέναι παρουσιάζει ὑπεροχὴν ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας δρμάς. Ὅτι ἡ βίωσις χαρακτηρίζει τὴν πρώτην παρόρμησιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν γνῶσιν διαπιστοῦται ἐκ τοῦ ὅτι αὕτη προκαλεῖ τὴν ἐνέργειαν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἐξ ὧν προέρχεται ἡ συνείδησις τῶν ἀντικειμένων ἢ γεγονότων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὅτι δὲ ἡ ἔφεσις πρὸς γνῶσιν καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ βίωσις ταύτης ὑπερέχει ἀξιολογικῶς τῶν ἄλλων δρμῶν καταφαίνεται τόσον ἀπὸ τὸν πολιτιστικὸν χαρακτῆρα, τὸν ὅποιον ἔχει ἡ πραγματοποιουμένη γνῶσις, ὃσον καὶ ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τὴν ὅποιαν ἔχει ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου διὰ μέσου τῆς γνώσεως νὰ ἐξιδανικευθῇ. Οὕτως ἡ βίωσις ἀνοίγουσα τὴν γνωστικὴν σχέσιν, καθ' ἣν ἀποκτῶμεν τὰς παραστάσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐν τῇ συνείδησι, γίνεται αἵτια νὰ συνάπτωνται πρῶτον τὰ ἐκ τῆς παραστάσεως αἰσθητικὰ στοιχεῖα ἐποπτικῶς καὶ ἐπειδὴ τὸ φαινόμενον τῆς γνώσεως χωρεῖ περαιτέρῳ πρὸς τὴν νοητικὴν ἐπεξεργασίαν τούτων, νὰ προκαλῇται δεύτερον ἐπὶ τῶν ἐποπτικῶν τούτων στοιχείων διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ νοήματος ἐσωτερικὴ ἐπεξεργασία, καθ' ἣν λαμβάνει χώραν ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἐπενέργεια τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτὸς τοῦ λόγου. Οὕτως συμπληρῶν τὸ ἔργον τῆς βιώσεως καλλιεργεῖ τὸ περιεχόμενον ἐκείνης, ὅπερ ἔχει ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀποδίδει μορφὴν τοῦ νοήματος, ὅπερ δηλίζεται μὲ ἀντικειμενικὸν κῦρος.

Λόγος εἶναι δύναμις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἥτις ὡς ἔμφυτος τάσις τοῦ ἀνθρώπου ἀφορᾷ τὴν ἔρευναν καὶ ἥτις κατὰ σύστημα χωροῦσα παρουσιάζει μορφὴν διὰ τὴν ἀμορφα ἀντικείμενα δημιουργοῦσα τὸν νοητὸν κόσμον. Διὰ μέσου τοῦ λόγου προσδιορίζεται τὸ ἄγνωστον ἀντικείμενον καὶ καθίσταται γνωστόν. Διὸ ὁ τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ πρὸ τῆς βιώσεως ἦτο ἄλογον, ἀποιον, ἀρροτόν καὶ γενικῶς μὴ ὅν *), ἥδη διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ λόγου γίνεται νοητόν, μορφὴ πνευματι-

* Ἰωάν. Θεοδωρακοπούλος. Θεωρία τοῦ Λόγου. σελ. 38.

κή, ἐν ᾧ διαρθρώνεται καὶ κατονομάζεται πᾶν συνειδητὸν ἀντικείμενον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ψυχὴ διὰ τοῦ λόγου γνωρίζει τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ γνωρίζεται ὑπὸ τῶν ἄλλων. Δὲν παρουσιάζει ἄρα ὁ λόγος τι τὸ πρόσκαιρον ἢ τὸ γίνεσθαι, ως αἱ βιώσεις, ἀλλ᾽ ἐργάζεται ἐπὶ τούτων διὰ νὰ διαμορφωθῶσι τὰ νοήματα, ἅτινα εἶναι σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητα, δι᾽ ὃ καὶ ἔχουσι κῦρος ἐς ἄει.

Τὴν λειτουργίαν τοῦ λόγου ἔξετάζομεν διεξοδικώτερον κατὰ τὴν ἔρμηνείαν τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. Παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι ἡ ἀπόλυτος ἐκπλήρωσις τῆς ἔνεργειας αὐτοῦ ἐπιτελεῖται ὅταν οὗτος καθιδηγήται ὑπὸ τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς ἀσκῶν τὴν θεμελίωσιν τοῦ λόγου γίνεται αἰτία νὰ ἀποκτῇ τὸ νόημα κῦρος ἀντικειμενικόν, δπότε ταῦτι-ζεται μὲ τὸ νόημα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Η δὲ θεμελίωσις αὕτη ἐναρμονίζεται πρὸς τὴν ἀπαίτησιν τῆς ψυχῆς ὅπως δλοκληρωθῇ τὸ νόημα. Διότι ὅσο καθαρωτέρα εἶναι ἡ ἔνεργεια τοῦ λόγου καὶ τοῦτο δφείλεται εἰς τὴν μεγαλυτέραν συμβολὴν τοῦ νοῦ, τόσον περισσότερον ἐνθουσιάζεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ τελειοτέρου νοήματος. Ὁ νοῦς ἄρα καθιδηγεῖ τὸν λόγον πρὸς ἀπόκτησιν νο-ήματος ἴδανικωτέρου περιεχομένου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐπιτελεῖται προσέγγισις πρὸς τὴν ἴδεαν. Διὰ τοῦτο ὁ νοῦς θεωρεῖται ως θεῖκόν τι στοιχεῖον ἐν ἡμῖν, ὅπερ καθιστᾷ ἡμᾶς ἰκανοὺς νὰ κινούμεθα πρὸς τὴν ἴδεαν. Ως ἴδεας δὲν νοοῦμεν τὰς μορφὰς τοῦ νοητοῦ κόσμου ἥτοι τὰ δημιουργήματα τῶν κρίσεων καὶ τῶν συλλογι-σμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἅτινα ἔχουσι κῦρος ἀντικειμενικόν, ἀλλὰ τὰς με-ταφυσικὰς ἐκείνας ὑποστάσεις, αἵτινες ἐνῷ τὰ δῆτα καὶ φαινόμενα με-ταβάλλονται αὐταὶ μένουσιν ἀμετάβλητοι. Αὗται θεωροῦνται ὑπερβα-τικαί, διότι ὑπερβαίνουσι τὰ δρια τῆς πείρας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν— ἐφ' ὅσον δὲν δύνανται νὰ λάβωσι τοπικὸν καὶ χρονικὸν προσδιορι-σμὸν—ἡ γνῶσις αὐτῶν δὲν εἶναι ἐπιτευχτή. Καίτοι ὅμως δὲν ἀποτε-λοῦσιν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως, ἡ ψυχὴ ζητεῖ νὰ ἐνισχυ-θῇ ἀπὸ τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ νὰ κοινωνήσῃ τοῦ ἴδεώδους, τὸ δποῖον ἀκτινοβολοῦσιν αὐταὶ εἰς τὴν ζωήν. Συννφαίνονται ἐξ ἄλλου μὲ κανο-νιστικὰς ἀξίας καὶ διὰ τοῦτο ὁ δεσμὸς τῶν φαινομένων μετὰ τούτων γίνεται αἰτία νὰ ἐξανικεύωνται ἐκεῖνα, δι᾽ δν λόγον καὶ ἡ προσέγγι-σις τοῦ νοήματος πρὸς τὴν ἴδεαν παρέχει τὴν μεγαλυτέραν διαπίστω-σιν τοῦ ἴδεώδους τῆς μορφῆς αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα κατὰ τὴν γνωστικὴν σχέσιν τὸ μὲν ἀντικείμενον προ-σφέρει τὰς παραστάσεις, τὸ δὲ ὑποκείμενον καλλιεργεῖ καὶ ἐπεξεργά-ζεται αὐτὰς κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἀποκτῇθῇ εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ

ύποκειμένου τὸ νόημα τοῦ ἀντικειμένου. Προκαταβολικῶς δύμως ἡ βίωσις ἐδημιούργησε τὴν τάσιν πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ ἐπέφερε τὴν συνένωσιν τῶν δύο ἀδιαφόρων πρὸς ἄλληλας σφαιρῶν, τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου, παρασχοῦσα τὸν αἰσθητὸν κόσμον. Ἡ ἴδια βίωσις εἶναι αἴτια ὥστε νὰ προκληθῇ ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἐσωτερικοῦ φωτὸς τοῦ λόγογ, ὅστις ἐπεξεργαζόμενος τὰ ἐποπτικὰ στοιχεῖα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου διαμορφώνει τὸ νόημα. Ἡ λειτουργία τούτου κατευθύνεται ἀπὸ τὸν νοῦν, ὅστις δοὺς τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν του ἐπιζητεῖ τὸν φωτισμὸν τῆς ἴδεας.

Βίωσις ἀρετὴ, λόγος, νοῦς καὶ ἴδεα ἀποτελοῦσι τὰ κίνητρα, ἀτινα δημηγορίσιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ νοήματος. Καταφαίνεται δὲ ὅτι τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ ἔαυτό, ἀλλ᾽ εἶναι μόνον περιεχόμενον λογικῆς φύσεως, ὅπερ ἀφορᾷ τὰ ἀντικείμενα ἢ γεγονότα καὶ ἔαυτὰ καὶ ὅπερ εὑρίσκει γενικὴν ἀπεδοχήν. Διὰ τοῦτο τὰ νοήματα θεωροῦνται γνωστολογικὰ περιεχόμενα, ἀτινα δὲν ταυτίζονται πρὸς τὰ πρᾶγματα, ἀλλὰ πλαισιώνυμοι νοεροῦς ἔκεινα καὶ παρέχουσιν εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅστις κατέχει αὐτά, τὰ τεκμήριον ὅτι ἔχει τὴν γνῶσιν τῶν γεγονότων ἢ πραγμάτων. Ἐκ δὲ τῶν ἀνωτέρω καὶ νήτρων ἡ μὲν βίωσις μᾶς δίδει τὴν συγκρότησιν τῶν ἐποπτικῶν στοιχείων τῶν παραστάσεων εἰς ὑφήν, τὴν δποίαν ωνομάσαμεν αἴσθημα. Τοῦτο ἀποδίδον αἰσθητὸν κόσμον χαρακτηρίζεται μὲ τὸ γνώρισμα τῆς ὑποκειμενικότητος. Τὰ δὲ ἄλλα κίνητρα, κατατείνοντα πρὸς ἴδαινικωτέρας μορφάς, ἔξουδετερώνοντι τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς βιώσεως καὶ μετασχηματίζουσιν αὐτὸς εἰς νόημα. Τοῦτο ἀποδίδον νοητὸν κόσμον χαρακτηρίζεται μὲ τὸ γνώρισμα τῆς ἀντικειμενικότητος.

Τὸν τρόπον τοῦ μετασχηματισμοῦ ἀναφέρομεν περαιτέρω εἰς τὴν ἔρμηνείαν τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως. Ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦτο μόνον διαπιστοῦμεν, ὅτι τὰ κίνητρα ταῦτα λειτουργοῦντα δταν ὑπάρχῃ ἡ γνωστικὴ σχέσις δημιουργοῦσι τοὺς χαρακτηριστικὸς ἔκείνους σταθμούς, τὸ αἴσθημα καὶ τὸ νόημα, τοὺς δποίους ἀκολουθεῖ τὸ φαινόμενον τῆς γνώσεως, καὶ ἀποδίδουσι τοὺς δύο κόσμους τῆς συνειδήσεως, τὸν αἰσθητὸν καὶ τὸν νοητόν. Μὲ τὴν κατάδειξιν δὲ τῶν δυνάμεων τῆς διαμορφώσεως αὐτῶν παρέχεται ἡδη ἡ εὐχέρεια νὰ ἐπιτύχωμεν ἀκριβεστέραν ἔξέτασιν τῆς μορφῆς τῶν σταθμῶν αὐτῶν. Αὕτη ἡδη ἀποτελεῖ μέλημα τῆς περαιτέρω ἀσχολίας ἡμῶν.

ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΑ

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διεπιστώμη ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως ἀκολουθεῖ ὥρισμένην πορείαν, καὶ οὐδὲν ἡ ψυχὴ ἐργάζεται κατ' ἀρχὰς μὲν μὲν στοιχεῖα, ἄτινα διὰ τῆς ἐπικοινωνίας αὐτῆς μετὰ τοῦ ἔξωτερού κόσμου (παρέχουσιν αἱ αἰσθήσεις, κατόπιν δὲ μὲ κίνητρα ἐσωτερικά, ἄτινα θεμελιώνουσι δι' ἀντικειμενικοῦ κύρους τὸ προϊὸν αὐτῆς).

1. Ἰστορικὴ Επισκόπησις

Ἡ δῆλη ὅμως λειτουργία τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως δὲν ἦτο σαφὴς εἴλας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης. Δεδομένου ὅτι ἡ νόησις ἐναρμονίζεται πάντοτε πρὸς τὸ ἐκάστοτε πνεῦμα τῆς ζωῆς, ἡ ἀτελῆς πνευματικὴ μορφὴ τῆς ἀρχαιοτέρας ἴστορικῆς ζωῆς εἶχεν ὡς σινέπειαν νὰ καταλήγωσιν οἱ ἀνθρώποι κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων χωρὶς πολλὴν σκέψιν εἰς κρίσεις πρακτικῆς φύσεως *). Διὰ τοῦτο ὁ φιλοσοφῶν νοῦς, ὅταν τὸ πρῶτον ἐγκατέλειψε τὴν μυθολογικὴν ἔξήγησιν τῶν ὄντων καὶ ἔζητησε τὴν φυσικὴν ἔξήγησιν αὖτῶν, δὲν εἶχε τὴν ἵκανότητα νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰ πράγματα νοητικῶς, ἀλλ᾽ ὑποστὰς περισσότερον τὴν γοητείαν τῆς αἰσθητῆς ὑποστάσεως τούτων, ἡρκέσθη εἰς τὰ ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων παρεχόμενα καὶ ἵκανοποιήθη ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἐνόμισε δηλονότι ὅτι πρὸς γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἡρκείνα καὶ ἀνοίξῃ τοὺς ὁφθαλμούς, νὰ ἐντείνῃ τὰ ὅτα καὶ γενικῶς νὰ ἀφήσῃ ἀπλῶς νὰ λειτουργήσωσιν αἱ αἰσθήσεις **). Ἡ λειτουργία τότε αὖτῶν θὰ ἦτο ἵκανη νὰ δημιουργήσῃ τὴν γνῶσιν.

Α'. Τὸ προϊὸν τῶν αἰσθήσεων ἀσφαλῶς δὲν ἀντεπεκρίνετο πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡτοῦ δῆλως περισσότερον θετικὸν ἀπὸ τὰ προιώντα τῶν μυθολογικῶν ἀντιλήψεων, αἴτινες ἐκυριάρχουν εἰς προηγούμενας περιόδους καὶ δὴ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἡ τοιαύτη μορφὴ τῆς γνώσεως παρουσιάζει ἐν τῇ ἔξελίξει τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως ἐνταῦθα τὸ πρῶτον στάδιον αὐτῆς. Ἀντιπροσωπεύεται τοῦτο κυρίως ὑπὸ τῶν Ἱόνων φιλόσοφων καὶ ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὅτι οἱ φιλόσοφοι οὗτοι προκειμένου νὰ ἐπιτέχωσι τὴν γνῶσιν τοῦ κόσμου, ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς Ἀνατολῆς, αἴτινες ἀπέδιδον τὴν ἀρχὴν τούτου εἰς ἀνεξαρτήτους ἀπὸ αὐτὸν ὑπερβατικὰς δυνάμεις, συναφαίνονται τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου μὲ τὸν λόγον καὶ ἡ συνίφανσις

*) Aug. Messer Ηinfuehrung in die Erkenntnistheorie. 1927.
Σελίς 7.

**) Μεργ. Φίληγενίδης. Ιστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως. 1885. σελ. 8

αὗτη παρουσιάζει τὸ γνώρισμα τῆς αὐτοεξελίξεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς κατὰ νόμους ἐσωτερικούς. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις ἡ φιλοσοφία αὐτῶν ἀπηλευθερωμένη ἀπὸ τὸ ὑλικὸν στοιχεῖον τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦτο ἐπιζητοῦσι νὰ ἔρμηνεύσωσι τὴν γένεσιν αὐτοῦ μὲ ὑλικὰς ἀρχὰς (ὕδωρ κ.λ.π.), αἵτινες μὲ τὴν ἕπαρξιν τοῦ λόγου καθίστανται ἰσχυραί. Τοῦτο ἔχει ὡς συνέπειαν ὅτι τὸ πλαίσιον τῶν γνώσεων αὗτῶν ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὅπως ταῦτα τὸ πρῶτον διὰ τῶν αἰσθήσεων δημιουργοῦνται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ περιπέρῳ καλλιέργεια τούτων διὰ τῆς συμβολῆς τῆς ἐσωτερικῆς ἐπεξεργασίας δὲν εἶχεν ἀποκαλυφθῆ, δὲν διακρίνονται ὥπ' αὐτῶν ἡ αἴσθησις καὶ διάνοιας μέσα, δι' ὃν παρίζεται τις τὴν γνῶσιν, ἐξ οὗ λόγοι δικαιολογεῖται καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη αὐτῶν εἰς τὰ ὥπο τῷ αἰσθήσεων παραδεδομένα.

B'. Ἀργότερον διμος δ ἀνθρώπινος νοῦς προβάλλει ἀπορίας, αἵτινες κινοῦσι τὴν ἀμφιβολίαν κατὰ τῶν ὥπο τῶν αἰσθήσεων παραδεδομένων. Ἡ διαφοροποίησις τούτων ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τὰ δυντα δὲν εἶναι οἷα διὰ τῶν αἰσθήσεων παρέχονται *). Δι' ὃ διοχίζει ἡ περιφρόνησις τὸν αἰσθήσεων καὶ ἐπιδιώκεται κατὰ τὴν ἔρμηνείαν τῆς γνώσεως ἡ κατάληψις μᾶς ἀρχῆς ἡ ἐνότητας, ἥτις ὥπο τὴν σπουδαιότητα τοῦ κύρους τῆς θὺμου συνεπίεται τὰς ποικιλίας ἐκείνων. Εἰς τοῦτο καθωδηγήθη δ ἀνθρωπός ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς συνειδήσεώς του. "Οπος δηλαδὴ καθ' ὅλας τὰς μεταβολὰς τῶν φαινομένων τῆς ψυχῆς του σινησθάνετο ἐαυτὸν τὸν αὐτὸν δυντα καὶ τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι προσδιορίζει τὴν ὥπόστασιν αὐτοῦ μία ἐνότης, οὕτως ἐπρεπε νὰ νοηθῇ καὶ εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν φαινομένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου μία ἀρχὴ μὲ σταθερότητα **). Ἡ ἐξέλιξις ἡδη τοῦ ζητήματος τῆς γνώσεως σημειώνει δεύτερον στάδιον κατὰ τὸ διόποιον, ἐπειδὴ αἱ αἰσθήσεις τίθενται ὥπο ἔλεγχον, ἀναζητεῖται ἐν τῇ ψυχῇ νέον δργανον ὡς κριτήριον τῆς ἀληθείας. Οὕτως ἀναφαίνεται ἡ διάκρισις τῶν γνωστικῶν μέσων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κριτήριον τοῦτο παρουσιάζεται διὰ τῆς σκέψεως, μεταπίπτει ἡ προσήλωσις τοῦ νοῦ διὰ τὴν ἔρμηνείαν τοῦ φαινομένου τῆς γνώσεως ἐκ τῶν προϊόντων τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς σκέψεως, ἥτις ἀναλααβάνει νὰ ἔρμηνεύσῃ τὰ φαινόμενα ἐκείνων. Τὸ στάδιον τοῦτο ἀντιπροσωπεύουσιν οἱ προσωκρατικοὶ κυρίως φιλόσοφοι.

*) Κ. Λογοθέτου. «Ἡ περὶ ἴδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος», 1908 σελ. 21.

**) Μ. Εὐαγγελίδου. «Ιστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως». Σελ. 21.

Οὕτως ὁ Ξενοφάνης (ἀκμάσας τὸν Στ' π.Χ. αἰῶνα) περιφρενῶν τὰς αἰσθήσεις, διότι ὅδηγοῦσιν εἰς ἀμηχανίαν τὸν πεπλανημένον νοῦν, («ἀμηχανίη γὰρ ἐν αὐτῶν στήθεσιν ἴθύνει πλαγκτὸν νόσον») ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ νόημα, ὅπερ ὁ λόγος παρουσιάζει («οἴονται γὰρ δεῖν τὰς μὲν αἰσθήσεις καὶ τὰς φαντασίας καταβάλλειν, αὐτῷ δὲ μόνῳ τῷ λόγῳ πιστεύειν») *). Τὴν δύναμιν ὅμως τοῦ λόγου περιορίζει εἰς ὑποκειμενικὰ ὅρια, διότι στερούμενος ψυχολογικῆς πείρας δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ τὸ καθαρό τὸ νοεῖν. Διὰ τοῦτο ὁ λόγος ὅδηγει ὅχι εἰς ἀντικειμενικὸν νόημα, ἀλλ᾽ εἰς δόξαν («δόκος δὲ ἐπὶ πᾶσι τέτυκται» ἀπ. 34) **). Οὕτω κατὰ τὸν Ξενοφάνην ἡ πλάνη εἶναι γνώρισμα τῶν αἰσθήσεων, μέσον δὲ πρὸς ἀντίληψιν τοῦ ὄρθιοῦ εἶναι τὸ νοεῖν, τὸ ὅποιον ἐν τούτοις ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ ἀποδέχεται μὲν ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα.

Ἄλλα καὶ ὁ Παρμενίδης (ἀκμάσας περὶ τὸ 500 π.Χ.) θεωρεῖ ὅτι αἱ αἰσθήσεις γίνονται πηγὴ πλάνης, ἐφ' ὅσον δεικνύοντιν εἰς ἡμᾶς τὰ γιγνόμενα, φθειρόμενα καὶ μεταβαλλόμενα ***), διδάσκων ὅτι μέσον τὸ ὅν ὑπάρχει ἀγέννητον, ἀνώλευθον, ἀδιαίρετον, ἀναλλοίωτον ****) καὶ ἐσαεὶ ἀκίνητον, καὶ ὅτι εἰς τοῦτο ὅδηγει ὁ λόγος. Οὐ λόγος ὅθεν διὰ τὸν Παρμενίδην εἶναι μέσον γνώσεως. Δὲν παρουσιάζει ὅμως οὗτος τὴν συνειδητὴν δύναμιν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ μὲν γενικὸν κῦρος κατωχνευμένου νοήματος, ἀλλ᾽ ὡς καὶ διὰ τὸν Ξενοφάνην ἔχει ὑποκειμενικήν τινα νοητικὴν ἵκανότητα, ἥτις ἐκφράζεται εἰς τὴν δόξην. Αὕτη δὲ περιλαμβάνει τὸ νοεῖν καὶ τὸ εἶναι. Ἡ τοιαύτη ταύτισις τοῦ περιεχομένου τῆς νοήσεως μὲ τὸ εἶναι, ἥν διδάσκει ὁ Παρμενίδης, εἶναι αἰτία ὥστε τὸ νοεῖν νὰ λαμβάνῃ ὑποκειμενικοὺς προσδιορισμούς. Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτὸ τὸ καθαρῶς νοεῖν δὲν εἶναι νοητὸν εἰς τὸν Παρμενίδην, ἐφ' ὅσον ἡ νόησις δηλοῖ κίνησιν, κίνησιν δὲ οὗτος ἀποκρούει καὶ ἀρνεῖται.

Οὕτως ἡ ἐλεατικὴ φιλοσοφία περιφρονοῦσα τὰς αἰσθήσεις, διότι μᾶς ἀπατῶσι μὲ τὰ προϊόντα των, ἀτινα παρουσιάζουσι πολλότητα καὶ μεταβολήν, ἐπιζητεῖ ἄλλην ἀρχὴν γνώσεως καὶ ἄλλο κοιτήριον ἀληθείας, τὴν νόησιν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι δεικνύει ἐπιλογὴν μεταξὺ τῶν γνωστικῶν μέσων. Καὶ ναὶ μὲν μεταπίπτει τὸ κέντρον τοῦ βάρους

*) H. Diels. Die Fragmente der Vorsokratiker. Σελ. 43.

**) M. Εὐαγγελίδου. Ιστορία τῆς Θεωρίας τῆς γνώσεως. Σελ. 35—39.

***) Θ. Βορέα. «Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν». Σελ. 77.

****) K. Λογοθέτου. «Ἡ περὶ ίδεῶν Θεωρία τοῦ Πλάτωνος». Σελ. 14.

ἐν τῇ ἔρμηνείᾳ τῆς γνώσεως ἐκ τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν νόησιν, δὲ ὑποκειμενισμὸς ὅμως, τὸν ὅποιον ἔξυπηρέτησαν καὶ ἀνέπτυξαν αἱ αἰσθήσεις, ἐπηρεάζει καὶ προσδιορίζει τὴν μεροφὴν τῆς νοήσεως κατὰ τρόπον ὡστε διὰ τοὺς ἀνθρώπους μόνον ἢ δόξαντα ἰσχύη. Διὸ δὲ καὶ ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια θεωρεῖται ὑπόθεσις τῶν Θεῶν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνήκει ἡ γνῶσις ὅλων τῶν πραγμάτων («καὶ τὸ μὲν οὖν σαφὲς οὗτος ἀνὴρ γένεται οὐδέ τις ἔσται εἴδως ἀμφὶ Θεῶν τε καὶ ἀσπα λέγω περὶ πάντων» ἀπόσπ. 34). Ἡ γνῶσις αὐτῶν εἶναι ἀπόλυτος («οὐλός ὅρα, οὐλός δὲ νοεῖ, φῦλος δὲ τὸ ἀκούει» ἀπόσπ. 24):

Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι ἔντρυνφήσαντες, δὲ δὲ Πυθαγόρας (572—500 π.Χ.), εἰς τὰ Μαθηματικὰ πρὸς ἔξωνδετέρωσιν τῆς ὑποκειμενικότητος τῆς ἔλεατικῆς φιλοσοφίας ἐθεώρησαν ὅτι ἡ ἀρχὴ τούτων, δὲ ἀριθμὸς, ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσίαν πάντων τῶν ὄντων. Διότι δὲ ἀριθμὸς φάνερώνει τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν, ἡ δοκία διέπει τὰ ὄντα, καὶ τὴν δοκίαν προσεπάθοιν οἱ Πυθαγόρειοι καὶ διὸ ἐξεζητημένων ἀκόμη μεσοφήν νὰ καταδείξωσιν, ἵνα δώσωσι κῦρος εἰς τὴν θεωρίαν των («Ἐοίκασι δὲ ὡς ἐν ἕνης εἶδει τὰ στοιχεῖα (ἵτοι τὰς ἀντιθέσεις ἀρτιον—περιττὸν) τάττειν. Ἐκ τούτων γὰρ ὡς ἐνυπαρχόντων συνεστάναι καὶ πεπλάσθαι φασὶ τὴν οὐσίαν» Ἀριστ. Μετάφυσ. Α 5, 986) *). Τὴν ἀρμονικὴν ταύτην σύνθεσιν θεία γνῶσις συνέστησεν, ἡ δὲ κατάληψις ταύτης ἥτοι τοῦ οἰκείου ἀριθμοῦ ἀποδίδει τὴν ἀλήθειαν («οὐ γὰρ δτιῶν οἴοντε οὐθὲν οὔτε νοηθῆμεν οὔτε γνωσθῆμεν ἀνευ τούτῳ»). Διότι ἡ γνῶσις τοῦ ἀριθμοῦ, δστις κυριαρχεῖ δὲ οὐσία εἰς τὰ ὄντα, σημαίνει τὴν ἀποκαλύψιν τῆς θείας σκέψεως, ἥτις διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἔφερε τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν εἰς τὰ ὄντα.

Ἡ γνῶσις αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ νοῦ, δστις διέπεται ὑπὸ τῆς ἴδιας ἀρχῆς τοῦ ἀριθμοῦ, δεδομένου ὅτι δὲ ἀριθμὸς ἀρμόζων πρὸς τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται διὰ τῆς αἰσθήσεως πάντα γνωστὰ καὶ οἰκεῖα πρὸς ἄλληλα ὥσπερ γνώμων **).

Οὕτω καὶ οἱ Πυθαγόρειοι δὲν ἐμπιστεύονται εἰς τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, δὲν τὰ προϊόντα θεωρῶσι φυνόμενα τῶν ὄντων, ἀλλ᾽ ἐπιζητοῦσι νὰ ἀποκαλύψωσιν ἄλλην ἀρχήν, τὸν ἀριθμόν, δστις ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν ἐκείνων. Εὑνόητον ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτὴν μόνον δὲ λόγος, τοῦτεστι ἡ σκέψις, δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διαπιστοῦται ἡ ἐκτίμησις αὐτῆς τῆς ἀρχῆς ἀντὶ τῶν αἰσθήσεων διὰ τὴν γνῶσιν. Ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη ὑφίσταται ὡς καὶ εἰς τὴν ἐλεατικὴν φιλο-

*) H. Diels : Fragmente der Vorsokratiker. σ. 52.

**) M. Εὐαγγελίδου: Ἰστορία τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως. σελ. 52.

σοφίαν περιστρισμούς. Δὲν δημιουργοῦνται ἐν τούτοις, ὡς εἰς ἔκείνην, οἱ περιστρισμοὶ αὐτοὶ εἰς ὑποκειμενικοὺς προσδιορισμούς, ἀλλ᾽ εἰς ἀντικειμενικούς, διότι ἡ γνῶσις τῶν Πυθαγορείων ἀφορᾷ εἰδικὰ μόνον ἀντικείμενα τουτέστιν ἔκεινα, εἰς τὰ δποῖα δύναται νὰ νοηθῇ ὁ ἀριθμὸς ὃς καθορίζων τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων. Μόνον ἔκεινα ἄρα, εἰς τὰ δποῖα δύναται ἡ σκέψις νὰ ἀποκαλύπτῃ τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν, εἶναι διὰ τοῦ λόγου ἔρμηνευτά.

Σοβαρωτέραν ἔρμηνευτάν τῶν ἴδιων γνωστικῶν μέσων εὑρίσκομεν εἰς τὸν περὶ τὸ 500 π.Χ. ἀκμάσαντα ‘Ηράκλειτον. Οὗτος καίτοι ἀποδέχεται ὅτι εἰς τὸν κόσμον παντοῦ σημειοῦται τὸ γίγνεσθαι, ἡ αἰωνία κίνησις καὶ μεταβολὴ («γίγνεσθαι τε πάντα κατ’ ἐναντιότητα καὶ ρεῖν τὰ ὅλα ποταμοῦ δίκην») *), θεωρεῖ ἐν τούτοις ὅτι τὴν ἀληθῆ οὐσίαν τῶν ὅντων ἀποτελεῖ τὸ ἀείζωον πῦρ **), τὸ δποῖον μὲ μέτρον καὶ νομοτέλειαν προκαλεῖ τὴν ἀέναον κίνησιν ὅλων τῶν ὅντων («ἳν ἀεὶ καὶ ἔστι καὶ ἔσται πῦρ ἀείζωον, ἀπτόμενον μέτρα καὶ ἀποσβεννύμενον μέτρα» ἀπόσπ. 30). Διότι τὸ ἀείζωον πῦρ ἔχει ἥκιστα πάντων σταθερὰν σύστασιν ***) καὶ πᾶσα μεταβολὴ τούτου εἶναι αἴτια ὥστε πάντα νὰ γίνωνται καὶ εἰς αὐτὸ πάλιν νὰ ἐπιστρέφωσιν («ἐκ πυρὸς γὰρ τὰ πάντα γίγνεσθαι καὶ εἰς πῦρ πάντα τελευτᾶν λέγουσι» ****). Ἀλλὰ καὶ νομοτέλεια διέπει τὸ γίγνεσθαι, διότι τὸ πῦρ τοῦτο ὡς νόμος κινήσεως ἐτέθη ὑπὸ τῶν Θεῶν, οἵτινες τὴν φύσιν διεκδικοῦσαν καὶ καθώρισαν τὴν τάξιν τοῦ κόσμου.

‘Η ἀλήθεια κατόπιν τούτου ἀφορᾷ τὴν κατάληψιν τοῦ ἀείζωον πυρός. Τοῦτο ὅμως καθίσταται δύσκολον διὰ τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἐνῷ σημειοῦται παντοῦ ἀέναος κίνησις καὶ μάλιστα τοιαύτη ὥστε «δὶς εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἀν ἐμβαίης» (Πλάτωνος Κρατύλος 402 α, ἀπόσπ. 91), αἱ αἰσθήσεις παριστάνουσιν ἀδρανῆ καὶ νεκρὰν εἰκόνα τοῦ κόσμου παρουσιάζουσαι δλα τὰ ἀντικείμενα σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητα. Οὕτως αἱ αἰσθήσεις ἀπατῶσι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη δυσχέρεια παρεμβάλλεται διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ ἀείζωον πυρός, καθ’ ὃσον ἀποκρύπτεται τοῦτο ἐκ τῶν αἰσθήσεων διὰ πολλῶν καλυμμάτων, ἀτινά ὅμοιάζουσι μὲ ἄψυχα φραντάσματα οἴα τὰ καθ’ ὑπνους δρῶμενα *****) καὶ ἀτινά παρεμποδίζουσι τὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας τοῦ πυρός («‘Ηράκλειτος παίδων ἀθύρματα νενόμικεν εἶναι τὰ ἀνθρώπινα δοξάσματα» ἀπόσπ. 70). Διὰ τὸν λόγον

*) Hans Diels, Die Fragmente der V. tsokratiker. Σελις 55.

**) Ὁμοίως σ. 59.

***) M. Εὐαγγελίδου. Ιστορία τῆς Θεωρίας τῆς γνώσεως. Σελ. 60.

****) H. Diels : Die Fragmente κλπ. σ. 58.

*****) M. Εὐαγγελίδου. Ιστορία τῆς Θεωρίας τῆς γνώσεως σ. 62.

τοῦτον αἱ αἰσθήσεις προσλαμβάνουσι μὲν τὰ φαινόμενα καὶ καλύμματα ὅχι ὅμως καὶ τὴν ὑπὸ ταῦτα κρυπτομένην ἀληθῆ τῶν ὄντων οὐσίαν.

Δὲν σημαίνει ἐν τούτοις τοῦτο καὶ ἀδυναμίαν γνωστικῆς ἐνεργείας.
Ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπος ἔχει ψυχὴν ὅμοούσιον πρὸς τὸ ἀείζωον πῦρ, δύναται οὖτος διὸ αὐτῆς νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων («τὸ κινούμενον τῷ κινουμένῳ γιγνώσκεται» ²Αριστ. περὶ ψυχῆς 1, 2, 405 α). Πρέπει ὅμως ἡ προσέγγισις καὶ ἐπικοινωνία αὕτη τῆς ψυχῆς μὲ τὸ ὅμοούσιον πῦρ νὰ στηρίζεται εἰς τὸν λόγον, ὃστις ὡς νόμος τῆς πορείας τοῦ κόσμου διήκει διὰ τῆς οὐσίας τοῦ παντὸς καὶ δίδει μέτρον εἰς τὸ πῦρ *). Διὰ τοῦτο πληροῖ ὁ λόγος τὸν κόσμον λογικότητος («εἶναι γὰρ ἐν τῷ σοφόν, ἐπίστασθαι γνώμην, ὅτε ἐκυβέρνησε πάντα διὰ πάντων» ἀπόσπ. 41). Τούτου τοῦ λόγου μετέχων ὁ τέλειος ἀνθρώπος ἔχει τὴν εὐχέρειαν νὰ γνωρίζῃ τὸν παντὶ κρατοῦντα λόγον. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῶν αἰσθήσεων. Διὰ μέσου αὐτῶν ὡς θυρίδων ἔρχεται ἡ ψυχὴ εἰς συνάφειαν μὲ τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων, ὅπότε αἱ αἰσθήσεις δὲν εἰναι ἀπόβλητοι, ἀλλὰ γίνονται ὅργανα τῆς ὑψηλοτέρας δυνάμεως τοῦ λόγου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δύνανται τὰ φαινόμενα νὰ ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας. Δὲν διέπει ἐν τούτοις ἡ ἴκανότης αὕτη ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ πλῆθος, ὁ πολὺς κόσμος μένει ἔξεις ἀπὸ τὴν δύναμιν αὐτὴν («τοῦ δὲ λόγου τοῦ δ' ἐόντος ἀεὶ ἀείνεται γίγνονται ἀνθρώποι» ἀπόσπ. 1). Ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς ἴκανότητος τοῦ λόγου ὀδηγεῖ εἰς ἐσφαλμένην ἀντίληψιν. Οἱ ἀσύνετοι δηλαδὴ ἀνθρώποι μὴ χρησιμοποιοῦντες τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν ὡς ὅργανα τῆς ὑψηλοτέρας δυνάμεως τοῦ λόγου «ἐκ τῶν φανερῶν τὰ ἀφανέα σκέπτεσθαι οὐκ ἐπίστανται». Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ δτὶ οὗτοι ὡς ἀσύνετοι ἀντὶ τῆς νοητικῆς αὐτενεργείας καὶ τῆς βαθύτητος τοῦ λόγου ἐπιδιώκουσι νὰ ἀποκτήσωσι γνώσεις μὲ πολυμάθειαν, ἥτις οὐδὲν βάθος ἔρευνης καταδεικνύει («πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐδὲν διδάσκει» ἀπόσπ. 40). Ἄλλοι πάλιν λόγῳ τῆς ἀπάτης τῶν αἰσθήσεων δημιουργοῦσιν ἵδιαν φρόνησιν, ἥτις οὐδεμίαν ἐναρμόνισιν παρουσιάζει πρὸς τὸν λόγον καὶ τὸν ὑπὸ τούτου καθιοριζόμενον νόμον τῆς φύσεως. Διότι ὁ λόγος ὑπὸ τῶν Θεῶν τεθεὶς ἀποτελεῖ κοινὸν δεσμὸν καὶ νόμον τῆς φύσεως («τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς τοῦ Θείου» ἀπόσπ. 114). Ὁ ἀνθρώπος τῆς κατηγορίας αὐτῆς στηριζόμενος εἰς τὴν ἵδιαν φρόνησιν δημιουργεῖ ὡς ἀσύνετος κοσμικὸν νόμον διάφορον τοῦ θεϊκοῦ λόγου. Διὸ δὲ παραποίων οὗτος («ἄγεται ὑπὸ παιδὸς ἀνήβου σφαλλόμενος» ἀπόσπ. 117).

*) Max. Heinze. Die Lehre vom Logos σ. 17, 48.

Δύο πλάναι ἀρα σημειοῦνται ως πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῆς γνῶσεως καὶ κατάληψιν τοῦ ἀειζώου πυρός. Ὁφείλονται αὗται ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπάτην τῶν αἰσθήσεων, αἵτινες παρουσιάζουσι τὰ δύντα σταθερὰ καὶ ἀμετάβλητα, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν ἔλλειψιν βαθύτητος τοῦ λόγου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν αἱ αἰσθήσεις διαστρεβλοῦσι τὴν ἀληθείαν. «Διὸς δὲ κακοὶ μάρτυρες ἀνθρώποισιν ὀφθαλμοὶ καὶ δτα βαρβάρους ψυχὰς ἔχοντων» (ἀπόσπ. 107).

Μόνον δὲ δὲ δὲ κοινὸς λόγος εἶναι κοιτήριον τῆς ἀληθείας καὶ παρέχει γνῶσίαν τῶν δύντων τὴν γνῶσιν *). («Τὸν κοινὸν λόγον καὶ θεῖον καὶ οὐ κατὰ μετοχὴν γινόμεθα λογικοὶ κοιτήριον ἀληθείας φησὶν δὲ Ἡράκλειτος» (Σεξ. Θεοφ. Π. μαθ. 7, 126) **).

Ἐξ ὅλων τούτων καταφαίνονται τὰ ἔξῆς :

1) Ὅτι δὲ Ἡράκλειτος κακίζει μὲν τὴν ἀνεπιφύλακτον πίστιν πρὸς τὰς αἰσθήσεις, αἵτινες μακρὰν τῆς ποδηγετήσεως τοῦ λόγου παρουσιάζουσιν ἀπατηλὰ δημιουργήματα, θεωρεῖ δῆμος αὐτὰς δργανον τῆς νοητικῆς ἐνέργειας καὶ διακρίνει τὴν κυρίαν σημασίαν, τὴν δποίαν παρουσιάζουσιν αὐταί, ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν λόγον, ως γνωστικὸν μέσον. Χωρὶς δηλονότι νὰ παραγνωρίζῃ τὴν συμβολὴν τῶν αἰσθήσεων διακρίνει τὴν λογικὴν ἐνέργειαν ως ἀσφαλεστέραν πρὸς τὴν γνῶσιν δδόν. Εὑρίσκει δὲ μεταξὺ τούτων σοβαρὰν ἀντίθεσιν, διότι ἐνῷ ή αἴσθησις ἀδυνατεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν διαρκῆ μεταβολὴν καὶ τὸν ἐσωτερικὸν νόμον τῆς φύσεως, ή ἐνέργεια τοῦ λόγου γνωρίζει τὸ γίγνεσθαι καὶ τὴν νομοτέλειαν τοῦ κόσμου. Καὶ ἐνῷ ή αἴσθησις τῷ ἐναντίῳ γίγνεται («τῷ γὰρ δῆμοίως τῇ σαρκὶ θερμὸν ή ψυχρὸν οὐ ποιεῖ αἴσθησιν» (Θεοφ. περὶ αἴσθ. I 1), ή λογικὴ ἐνέργεια ἐπιφέρει τὴν οἰκείαν προσέγγισιν τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν δῆμοίαν οὐσίαν τῶν δύντων.

2) Ὅτι παραδεχόμενος δὲ Ἡράκλειτος τὸν λόγον ως νόμον τῆς φύσεως δημιουργοῦντα τὴν ἀέναον κίνησιν θεωρεῖ τοῦτον, μὲ δόσιν τινὰ πανθεῖσμοῦ, ως ἔμμονον, ως καὶ τὸ πῦρ, στοιχεῖον τοῦ κόσμου, διακρινόμενον ἐκείνου κατὰ τὸ δτι τὸ μὲν πῦρ ἀποδίδει τὸ ὑλικὸν κίνητρον τῆς τοιαύτης κινήσεως, δὲ λόγος τὴν νοητὴν μορφὴν ταύτης, τὸ μέτρον τῆς κινήσεως ***).

Θεωρῶν δῆμος δὲ Ἡράκλειτος τὸν λόγον ως ἔμμονον στοιχεῖον τοῦ κόσμου, καίτοι τονίζει τὴν ἀνεπιφύλακτον ἔμπιστοσύνην αὐτοῦ εἰς τὴν ἴκανότητα ἐκείνου πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθείας, δὲν καθορίζει τὸν

*) Θ. Βορέα : Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν. Σελ. 77.

**) H. Diels. Die Fragmente κλπ. σ. 60.

***) M. Heinze. Die Lehre vom Logos σ. 24.